

894.342-1

C-32

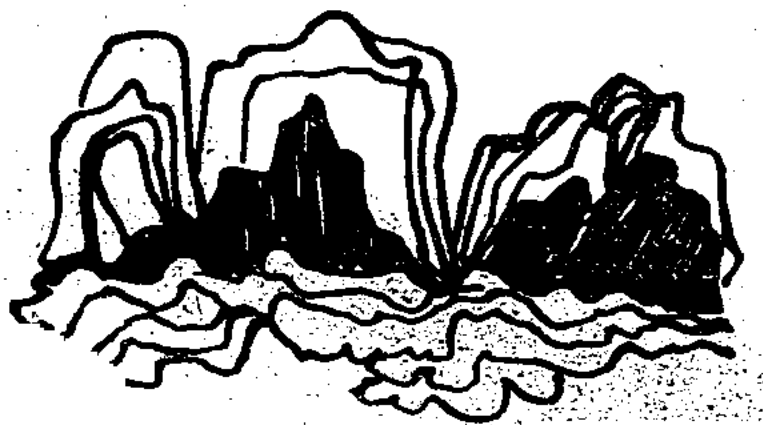
123.93

САКЕН
СЕЙФУЛЛИН

ЖЕКШЕТАУ

САКЕН СЕЙФУЛЛИН КЕКШЕТАУ

АЛМАТЫ
«ЖАЗУШЫ»
1994

ББК 84Қаз7-5

С 32

Құрастырып, алғысөзін жазған профессор **ТҰРСЫНБЕК КӘКІШ**

Редакторлары Бақыткерей Ысқақ, Оқалбек **Кенжебек**

Сейфуллин С.
С 32 Көкшетау: Жыр-дастандар/ Құрастырушы
- Т. Кәкішев/ Алматы: Жазушы, 1994.—296 бет.

Қазақ әдебиетінің көрнекті өкілі, қоғам қайраткері, жаңа заман жаршысы Сәкен Сейфуллиннің туылғанына 100 жыл толып отыр. Осы мүшелтойға орай профессор, белгілі әдебиетші Тұрсынбек Кәкішев ақынның жыр, дастандарын жаңадан құрастырып, оқырман қауымға ұсынып отыр.

С 4702250202—016
402(05)—94 56—94

ББК 84Қаз7

ISBN 5-605-01483-8

© «Жазушы» баспасы, 1994

ТҰЛҒАЛЫ ТҰТАСТЫҚ

Кеңес өкіметі құлады. Коммунисты партия тарады. Тарих солай шешті.

Кеңес өкіметін өз қолымен орнатып, марксизм-ленинизм идеяларының жаршысы болып өткендерді қайтеміз? Жақсы болсын, жаман болсын 70 жыл бойына жасалған мәдени-экономикалық байлықтарды не істейміз? Тілейік, тілемейік, - тарихымыздың бір кезеңі болған кеңестік заманды қалай бағалауға тиіспіз? Өзіміз істегенді біз енді нарық дәуірінде қайталаймыз ба? Сөйтіп өш аламыз ба? Оған айызымыз қана ма, жоқ па? Өзіне дейінгіні мансұқ ету, талқандау тарихтың әдеті ме, әлде коммунистік идеология дарытқан «қасиет» пе? Нигилизм, пролеткульшылдық әр заманның жоралғысы ма?

Аттап бассаң қиындық, ойлай бастасаң, шешуі табылмастай жұмбақтар алдыңнан самсап шыға келеді: Бұрынғыдай, бар мәселені таптық көзқарастың құрбандығына шалып, он-оңай оң жолдан бұрылып жүре беруді енді ар-ұят көтермеуге тиіс. Дауыл алдында соққан құйынмен көтерілетін шаң-тозаң сияқты тарих жолын, диалектика заңын білмей жатып айғай-шу шығаратын, даурыкпадан даңқ жинап алғысы келетін ниғылдағыларды былай қойғанда, қытай қамалындай болран сауалдардың жауабы қандай болмақ?! Тығырықтан шығаратын жол бар ма? Кеңес өкіметіне қарсы болғандардың бар іс-әрекеті дұрыс, ал оны орнатып, көсем, серке болғандардікі түгелдей қате болуға тиіс пе?

Сәкен Сейфуллин жөнінде пікір айтып, ой толғайын десең, қазіргі айғай-шудың дәуірінде осындай мәселелерге оңтайлы жауап беруге тиісті екеніңді сезесің. Бү-

• рынғыдай қаралап, даттап, реті келсетұншықтырып, құртып, тескентау айдатып «жеңіске» жете алмайтын заман туғанда ащы шындық, сұсты жауаптардан қашпайық.

Біз тағы да революцияның дауылды күндерінде өмір сүріп, замана ағымына қарай ой толғап отырмыз. Келешектің қандай боларын күні бұрын болжау, сәуегейлік жасау кім көрінгеннің қолынан келе бермейтіні рас болса, онда әрбір адам өзінің сеніміне, таным-білігіне арқа сүйеп, жүрер жолын таңдап алуға тиіс. «Құдай салды, мен көндім» дегендердің сайда саны, қырда ізі қалмайтынын білгендер өз бетімен жол іздеп, басын тауға да, тасқа да ұрады. Қателессе де, шаршап-шалдықса да, өз сенімінен айнымайды. «Уақыт сындырады, замана илейді» дегенді өз арымен, таным-білігімен түсінген пенденің тарих бетіндегі ізі анық, жұлдызы жоғары.

Замана желі көтеріліп, бүгінгілігін ғана ойлағандардың қайсыбірі өткендерді әрқилы сөзге қалдырып жатқанын көргенде, тарихтан таяныш іздейді екенсің. Сондай кезде менің көкейіме Сәкен Сейфуллин оралып, жігерлі де қасіретті ойларға бастайды. Өмірде бұралаң жолы көп болған, бірақ сенімінен айнымаған, адалдығымен, табандылығымен таң қалдырған және оның бәрін бұрын біліп тұратын сезімі мен сырын жасырмайтын ұлы ақындығымен жарқырата көрсеткен азамат туралы кейінгі ұрпақтың айтқан ой-пікірі, таным-білігі мен көзқарасы қаншама кереғар болғанымен шын дарынның тарихта бадырайып жатқан ізін, өрелі іс-әрекетін, халқым деп қамкөңіл болып өткен жүрегін ешкім тасада қалдыра алмасы сөзсіз.

Қазір социализмді жерлеп, коммунистіктен безін жатқан тұста күні кеше сол идеологияның сойылын соғып, жаршысы болғандардың сөзі ащы, өзі сайқал болып жатқанын көрген уақытта еріксіз ойланасың. Қайсыбір «арыстан» болғандардың бүгінгі «тышқанишыл» тірлігін бағамдағанда, «құдай-ау, кімге сеніп келгенбіз?» деп өзіңді өзің іштей мүжіп, рухани жағынан жүдеп жүргеніміз жалған емес.

Қырық жылдан астам мен де коммунисты партияның мүшесі болдым. Біреудің тағдырын шешіп, партияның машинасына мінген, жайлы санаторийінде тегіннен-тегін демалған адам емеспін. Ең көтерілген биігім — бастауыш партия ұйымының қоғамдық негіздегі хатшысы ғана. Мен мұны айтқанда, сіздерден жеңілдік дәметіп отырған жоқпын, қайта әдебиеттану ғылымының өкілі

ретінде, әсіресе ескі қоғамның астан-кестен шыққан заманның, яғни 1917—1930 жылдардағы әдебиеттің зерттеушісі ретінде жетекші идеология деңгейінде пікір айтқанымды, кейде бадырайып тұрған шындықты таптық көзқарастың ыңғайына жығып беруге тура келгендігін де жасырмаймын. Қазір кейбіреулердің «қателеспеу үшін сақтана сөйлеп, аузымдыбақтым» деп жатқандарына сенбеймін.

«Құдай салды, мен көндім» деген пенделердің ішінде жарық дүниеге келгенін білдіру үшін кейінгіге із қалдырып кететін тұлғалар болады. Олар замана ыңғайымен домалай бермей, таптаурын болған машықтан шығуға талаптанады. Уақыт ағымына қарсы келіп, не мерт болады, не жарқырап көрінеді. Әйтеуір, өзі өмір сүрген дәуірдің шындығын түсіну, түсіндіру жолында өзінің ақыл-парасатымен іс атқарады да, тарихқа өзінің бедерлі ізін басып кетеді. Заманды, оның табыс-жетістігі мен кем-кетігін ойлағанда әшейінгі пенделер ішінде Сәкен Сейфуллиннің орны бөлек екендігі еш шүбә тудырмайды.

Сәкенге бір арнадан қарап, жасап кеткен ісіне бір жүйеде баға беру әділетті болмас еді. Сәкенді бір халықтың мақтанышына айналдырған өр тұлғасынан талай қайраткерліктің ізін көреміз. Сәкен ең алдымен өзінің өмір сүрген дәуірін жырлап, оны қастерлеудің өр де қиын жолдарын таба білген жаңашыл ұлы ақын. Табиғи дарынын ажарлауға әнші-композиторлығы едәуір демесін жасағаны тағы рас. Бұл оның өнерпаздық тұлғасының бірден көзге ұратын үлкен белгілері.

Сәкен Сейфуллин — ірі мемлекет қайраткері. Қазақстан елдік, азаттық алады деп үміттенген шакта Халық Комиссарлары кеңесінің төрағасы болғандығынан емес, өзінің халқын өркениетке қалай жеткіземін, басқалармен терезесін қалай тең етемін деп ойлағандықтан дараланбақ. Ол өзінің өлең-жырларында, көркем шығармаларында ғана емес, әрбір іс-әрекетінде осы арманын көрсетіп, дәлелдеп отырды. Сәкен Сейфуллиннің публицистикасы осы мақсаттың үдесінен шықты. Сондықтан сөзі мен ісі бір жерден шығып отырған мемлекет қайраткерінің бейнесі біздің көз алдымызда әрқашан өреленіп, қуанышымызға айналды. Революционерлігі осы арманды ажарлап, мәнді күрескерлікке ұласқанда артықкем сілтеген кезі де болмай қалмады.

Сәкен — үлкен қоғам қайраткері. Бұл «лауазымды» үлгі-өнегесі бар пенденің іс-әрекетіне қарап ешбір жар-

лықсыз, мандатсыз халықтың өзі береді. Осының бәрі бір адамның бойынан табылуы тарихтағы өте бір бақытты сәт. Міне, сондықтан Сәкеннің талай асыл қырларымен дараланып, тарих бетінен мейлінше жарқырап көрінетіні осыдан.

[Осынышама үлкен парасат, атақ-даңқты өмір өткелдерінде аударып-төңкеріп алмай өтуіне Сәкеннің пенделік асыл қасиеттері, әсіресе өтірік айта білмейтін адалдығы, қандай ауыр күйге түссе де өкінбейтін табандылығы, бір сөзбен айтқанда, кімді болса да сүйсіндіретін арлы азаматтығы екенін соқыр ғана көрмейді; санасыз ғана түсінбейді. Амал не, уақыттың желімен құбылып тұратындар мұндай пенделерге табынудың орнына, реті келсе сөзге қалдырсам, абыройына дақ салып өтсем, өзім де бірдемеге ие болармын дейтін есепдзмелілер табылады екен. Ондайлар бұрын да болған, қазір де бар.]

Сәкеннің жалғыз ғана арманы — қорлық көрген халықтың туын ұстап, әділдік жолын іздеп, бостандық, кеңдік, байтаққа күн-түн қатып жету еді. Бұл үшін кінәлауға болмас, бірақ большевиктік тоңмойындылықпен жасаған қадамдарының шәлкем-шалыс болғаны өтірік емес. Сәкен өзінің қарақан басының мансабы, бақ-дәрежесі үшін емес, елді өркендету қамында жүргенде артық сілтеп¹ алған тұстары бар. Сенгеніне құлай берілу, иман деп тапқанынан табанаудармау, көз жазбау, алданып қалмаймын ба деп бір сәтке рйланбау, көзсіз табандылық. Осы принцип Сәкенді әрқилы істе бірде сүріндіріп, бірде жарқыратып көрсетіп отырды. Тіпті өзі орнатқан кеңес үкіметі 1937 жылы өзіне қатер төндірген уақытта да ешбір шүбәланбай, баяғы сенгенімен кетуі қайран қалатын қасиет. Сенім күшінің бақыт та, сор да болатыны осы екен-аудеп толғанасың.

Дауылды төңкерістің қазақ еліне, кедей-кепшікке әкеле жатқан жаңалықтарын Сәкен жатсынып көрген жоқ. Оны өз қолымен орындады және халыққа сор бolidy деп есептеген емес. Көргенін, білгенін ашық, анық айтып жазуды парыз санады. Қаншама аяулы, ардақты, құрметті дегісі келсе де, Сәкен «Тар жол, тайғақ кешуде» шындықтан шығандап кете алмады. Қазақтың қаншама зиялылары тарихтың шарайнасынан қалай көрінеріне назар аудармай, көрген-білгенін, естігенін жазды. Олардың ұрнағы өсіп-жетілетінін білмеді емес, білді, бірақ шындық бетіне кірбің түсірмеу қажет деп тапты. Жалған айтпай, шындықпен боламын деген прин-

циптің өзіне әркімнің әртүрлі қарайтын мінезі Сәкенге дарыған емес. ¶

Қазақтың қуанышы қордалана бермей, бірін-бірі ығыстыра бұретін яғни «алдыңғы қонақты соңғы қонақ қуатын» әдет қашан қаларын құдай білсін. Біле-білген адамға Совет өкіметін өз қолымен өзі орнатып, соның түрмесіне түсіп, атылып кетуден қасіретті құбылыс бола ма? Советке қарсы болып, айтқанынан қайтпай түрмеге түсуде қасірет, ал жақтас, ниеттес, тілектес болып жүріп өлу одан да қасіретті екенін Сәкен тағдырынан айқын көреміз ғой.

Біздің бүгінгі түсінігіміздің рабайсыздығына қарамай, біздің ұлы азаматтарымыз бірін-бірі «өкпеге қиғанмен, өлімге қимаған» Казан төңкерісі қазақ зиялыларын екі лагерьге бөлді. Азы — революцияны құрдады, көбі — Казан төңкерісін ұнатпады, орнап келе жатқан бостандықты зорлықпен тартып алған төңкерістен жақсылық күту қиын деп білді. Осы үлкен объективті себеп уақыт өте келе нақты сипат алып, идеологиялық айтысқа ұласты. Алғашқы сәтте төңкерісшіл зиялылар аз ғана болғанмен, Совет өкіметі мен коммунисты партияның тікелей демеу-көмегімен көбейе түсіп, өсіп жетіле бастады. Газет-журнал беттерінде алашшыл, «ұлтшыл-байшылдар» мен төңкерісшіл, тапшыл, кеңесшіл ақын-жазушылардың айтысы 20-жылдары бір толастамады. Бірін бірі мінеу, сынау, о жарлана пікір айтуда ешбір кенделік болған жоқ. Мұның аяғы Ф. И. Голощекиннің «теориясына» ұласты. Үкімет төңірегіндегі өзіміздің ұззірлер мен жандайшаптардың арандатуымен 1928 жылдың екінші жартысынан былай қарай контр-революциялық күштерді әшкерелеп, тұтқындау процесі басталды. Ең жетекші, айбынды, талантты зиялылар абақтыға алынды.

1929 жылы ВКП (б) өлкелік комитеттің табанды талабымен Ташкентте Қазақ педагогикалық институтында 1927 жылдан бері ректор болып жұмыс істеп жатқан Сәкен Сейфуллин Алматыға қоныс аударды. Әуелінде тиісті жұмыс берілмей, бала-шағасын асырау қамымен досы Хаскей Өтекиннің жәрдемімен Қазақстан Орталық Атқару Комитетінен әр мекемедегі сауатсыздарды оқытқаны үшін жалақы алып жүрді. 1929 жылы 2 қыркүйекте «Еңбекші қазақ» пен «Советская степь» газеттерінде «Менің қателерім» деген «мойындауын» жариялады. Оған өлкелік комитет те, оның органдары да сенбеді. «Сәкен жолдас жікшілдік қателерін мойнына

алуға тырысқан, алайда көп қателерін айтпаған. Көп қателерін мойнына алудың орнына қателерін ақтауға тырысқан» деп «күйрық» жалғауда үлкен мән бар еді. 15 қазан күні Сәкен партиялық тазалаудан өтті. Кінәлі етіп, партиядан шығару, ағалары жатқан түрмеге апарып тығу мақсаттарына жете алмады.

1930 жылы 4 сәуірде ОГПУ коллегиясы А. Байтұрсынов, М. Дулатов, Ж. Аймауытов, М. Жұмабаевты ату жазасына кесіп, Жүсіпбек Аймауытовтан басқаларына 10 жылдан айдалу азабымен «жеңілдік» жасалып жатқанда Сәкеннің Алматыдан ешқайда шығуына хұқы болмады. ҚазМУ-дың әдебиет кабинеті меңгерушісі болып жүрді. Сәкен мен Сәбит ағаларының сот процесіне қатысқан жоқ, еш жерде куәлік берген жоқ.

Күні кеше идеологиялық тұрғыдан бірін-бірі көргісі, тыңдағысы келмей жүрген тұлғалардың азаматтық сыналар сәтте ар сақтап, адалдықтан айнымауларын үлкен ерлік деп тапқан орынды болмақ.

Пенделік жайға көбірек тоқтаудың сыры өзінен-өзі аян болса керек, өйткені азаматтығы жетіспегеннің қоғамдық-әлеуметтік қайраткерлігі мен ақындығында мардымды береке болмасы айдан-анық. Сәкен — ары таза, жүзі жарқын, абырой-атағына дақ түспеген өрен тұлғалы азамат.

Сәкеннің ірі мемлекеттік ісі, қоғамдық қайраткерлігі, сегіз қырлы, бір сырлы өнерпаздығы жөнінде, құдайға шүкір, бірқыдыру жазылып, ел-жұрт едәуір хабардар болғандықтан, оның тарихтан атын жоғалтпайтын ұлы ақындығының құпиясына азды-көпті назар аударған жөн. Сонда ғана біз тұлғалы тұтастықтың ажарлы бетін көріп, осындай азаматымыздың болғандығын мактан ете аламыз.

Сәкеннің өзімен теңдес, қатарлас, қанаттас болған қоғамдық, мемлекеттік қайраткерлерден өзгешелігі ұлы ақындығында. Ал ақындықтың ең мәнді сыры — жаңашыл реформаторлығында. Жаңашылдықтың ең негізгі арнасы өзі өмір сүрген заманның образын жасауында. Кай ақын-жазушы болмасын замана бейнесін жасауға талаптанады, бірақ ондай бақыт кім көрінгеннің маңдайына жазыла бермейді.

Біз өзімізді, өз дәстүрімізді қадірлеудің жөн-жосығына онша көп мән бере бермейміз. Бізге басқалардың жасайтын ықпалы әрі шипалы, әрі құнды болып көрінетін дағдыға бой алдырғандықтан, өзіміздікінің шын сырын жете ұғып, ардақтай бермейміз. Тіпті Абайдың

өзін орыс мәдениеті арқылы жеткізіп жатамыз. Сол сияқты Сәкенді де Маяковскийге шәкірт етіп қойғанымыз өтірік емес. Әйтеуір қисынын тауып бөтенге емінеміз. Ал шындығына келгенде, Абайдың ұлылығы өзіне дейінгі ұлт топырағында өніп-өскен дәстүр, әдеби арналарды түгелдей бойына сіңіріп барып биіктесе, Сәкенге Абайдың рухы дарымағандай кежірейеміз. Түптеп келгенде, екі дәуірдің әдебиетіне басшы бола білгендердің тоқайласар үлкен арнасы бар. Ол — жаңашылдық.

Абайдың қазақ поэзиясына сіңірген ұлы еңбегі — жарқын да ажарлы жаңашылдығы болса, Сәкеннің үлгі алғаны да, шама-шарқынша ілгері дамытқаны да осы сала. Кейбіреулер Сәкен Абайға онша құлай қоймады дегенді сылтау қылып, Абай мен Сәкен арасына қытай қорғанын соғып, алшақтатып жіберуге тырысады және бұл мәселені көбіне идеялық арнада алып шықпаққа талаптанады.

Қазақ өлеңінің өрнегі жағынан болсын, әуендік мақамы, әуездік ырғағы жағынан болсын реформа жасауда Абай мен Сәкеннің орындары ерекше.

Абай қазақтың әнге бейімделген силлабикалық өлеңіне тониканың үлгі-өрнектерін білдірмей крсып отырды. Бұл ақын қуатының мықтылығынан, күштілігінен болған құбылыс. Абай өлеңдерінің өрнегі мен өлшемдері былайғы жұртқа әлімсақтан бері қазақ поэзиясының төл түзілісі болып көрінеді.

Өйткені Абайдың ақындық диірменінің құдыреті сондай, ол қандай жаңа түр-үлгіні болмасын, жаңа мақам-ырғақты болмысын ұнтақтап, өз ыңғайына бағындырған уақытта шүмектен шыққан ұнның қай түрі болса да қазақтың таным-түсінігінен шыққандай, ешбір қоспасы сезілмей тұрады. Бәрі де таныс-бейтаныс болғандыктан Абай сөзі айрықша тартымды да қызықты. Оның үстіне өрнек арқылы үлкен ғибрат-мағына өріліп, дестеленіп шыққан кезде Абай жасаған жаңа дүние дәстүрлік сипатқа ие бола түседі. Қазақта бұрын бар ма еді, жоқ па еді деуге шамаң келмейді.

Абайдан басталған реформаторлық рух қазақ ақындарының ішінде Мағжанда бейнешілдікке ойысып, сөз құдыретін асқақтата беру жағында айрықша көп болса, сыртқы келбет, екпінді ырғақ арқылы тоникалық өлеңге іш тарту Сәкенде мейлінше анық байқалады. Абай мен Сәкен осы салада бауырласады. Жаңа мақам іздеген уақытта Сәкен дәстүр шартынан кррыкпаған, осылай жасау қажет деп ұққан. Бұл жолда оның та-

маша табысқа жетіп жатқанын да көреміз, орынсыз о жарланған кезде омақа аса құлап, ерінен ауып қалғанын, қазақтың өлең өрнегіне зорлық жасап, төсегін жыртқанын да көреміз. Сәкен жасаған өлең өрнектері Абаймен деңгейлес болмағанымен, реформаторлық ниеттері мейлінше рухтас екендігі даусыз.

Абай ағартушы-демократтық бағытқа берілгенде, ескі арна арқылы барамын, жетемін деген жоқ. Сондықтан ол бұрынғы дәстүрлі машықтар мен мақамдарды, терме мен толғауларды өзгерте, іштей түлете, кейде қирата бұтарлады. Е. Ысмайылов, З. Шашкин, С. Мұқанов тұжырымдауынша, Абай жасаған 16 түрдің көбі осындай төңкерісшілдіктің жемісі.

Осы рух кезі келгенде, уақыты туғанда кеңес әдебиетінің серкесі болған Сәкенге дарыды, жұқты. Замана өзгерісі, қиын өткелдер жып-жылмағай болып оп-оңай өте салмады. Ол ойға да, ниетке де, өлеңге де өзінің табын салып, ою-өрнегіне талай жаңалықтар зкелді. Осы процесс Сәкен творчествосында алабөтен болғандықтан, ол ұлы жаңашыл болып танылды.

Абаймен табактас, рухтас еткен өлең өрнегіне келсек, онда Сәкеннің атақты «Советстанның» түрін алдымен ауызға алу қажет. Өйткені ол Сәкеннің ілгерінді-кейінгі ізденістерінің қорытындысы, қазақ поэзиясындағы жаңашылдықтың үлгісі, әбден қалыптасып, көп уақыт өнеге шашқан өрнек.

Талай ғасырдан бері әдебиетіміздің қайнар бұлағы, өркендер арнасы болып келген поэзия жаңа дәуірде соны сипат ала бастады. Көбіне сюжетсіз жырланатын өмір шындығы, дидактикалық әуен Абайдан кейінгі көркемдік даму барысында уақыт дүмпуімен эпикалық масштабқа қол созды. Осының нәтижесінде профессионалды поэзияның образ жасау бағыты өрістей түсті. Әрқилы көркемдік тдсілдер тоғыса келіп, С. Сейфуллин творчествосында өмір шындығы өршіл романтика арқылы жарқырап көрінді.

«Ақырды асау — жаңғырды дала, ту лады, орғыды асау — дүбірлеп күңіренді дала... Көкіректе кернеп, кең даланы күңірентіп, қатты айғайлап ән салдым. Әніме қосылды — кең дала, аққулы, қазды шалқар көл, қамысты, құрақты көк өзен, — қосылды бәрі шуласып, қосылды бәрі шаттанып» — деген асқақ романтика алып екпінмен орнап жатқан жаңа өмірдің адуындығын аңғартқандай. Сондықтан Асау тұлпар аумалы-төкпелі заманды бейнелеуге жарайтын образ болды.

Бұл образда біріне-бірі сабақтасып, іштей қабысып жатқан екі жай бар. Бірі — тұлпар қазақ әдебиетінде ерекше қастерленгендіктен оның дәстүрлік сипаты қалың болды. Сәкен Асау тұлпарды жырлағанда қазақ халқының тәңім-білігінен алыстамай, дәстүрді пайдалану арқылы әсер ету мақсатын көздеді. Сондықтан да халық Асау тұлпарды жатсынбады. Екіншіден, Сәкен трактовкасында тұлпардың тек сыртқы түрі ғана сақталып, ішкі мазмұны, көздеген мақсаты, мінез-қылығы, іс-әрекеті мүлде жаңаша суреттелді. Осы тұрғыдан алғанда қазақ поэзиясына Сәкен сіңіре бастаған жаңалық, новаторлық әуелінде ескі дәстүрге сыйымды болып, соның бесігінде ер жетіп, заманға лайық жаңа түр екенін анық аңғартты. Соның нәтижесінде Асау тұлпар жаңа өмірдің апалаң-топалаңы мен іздеңісіне сай табылған романтикалық астары қалың образ болды.

Сәкен 20-жылдардың ортасына жақын замана ағымына қарай қара айғыр — отарбаны ауызға ала бастады. Паровозды — қара айғырға теңеу арқылы Сәкен «дайындық жұмыстарын» жүргізіп, оқушының поэтикалық, түсінігін келесі жаңа образға бейімдеді. Соның нәтижесінде «Біздің тұрмыс — экспресс» деп жар салуға мүмкіндік алды.

*Бұрын атым — тұлпар еді, бәйге көк,
Енді, лине, поезд болды, тұлпар жоқ.
Ұзақ жолға!
Тұлпар қол ма? —
Мейлі жорға!
Тұлпар міну — Сарыарқада жүрсең тек, —*

деген түйінге мықтап бекіді. Негізі жаңа қалана бастаған өмірдің бейнесін осылай суреттеу, тілейік мейлі, тілемейік мейлі, қазақ әдебиетінің сол кездегі дамуының зор табысы болғаны даусыз және тарихи шындық көркемдік тәжірибеде романтикамен осылайша қанаттанды. Орнықтаған, әлі де талай өзгерістерге кезігетін өмірдің негізгі бағытын айқындауда Сәкеннің романтикалық леппен, публицистикалық сөзбен жазған «Советстан» жаңашылдықтың асқар асуы болуы осыдан.

Өзінің шырқау биігіне көтерілген реформаторлық рух «Советстан» өрнегіне талай бұлқыныс-ізденістерді артқа салды.

Қазақ поэзиясының дәстүрлі он бір, жеті және аралас буынды өлеңдері ұлы Абайдан кейін құбыла мо-

лаюы Сәкен тұсында мейлінше күшейе түсті. Өйткені қазақтың ақындық аспанында Мағжан, Ілияс, Бейімбет, Сәбит сынды сәйгүліктердің бәсеке жарысы айқын естіліп жатуы және жаңа заманның дауылы, толқын-ырғағы өлең өрнегіне жаңалық әкелді. Жаңа мазмұн, жаңа түрді қажетсінді. —

Сәкен поэзиясында тоникаға іш тарту басым болды. Ұйқастан туатын ырғақты интонациялық екпінмен жеткізу қазақ поэзиясына сіңе бастаған жаңалықтың нышаны, силлабикалық өлеңге тоника элементтерінің ене бастауы еді. Абай мұны білдіртпей, сездірмей жүзеге асырса, Сәкен осы принципті «Сдветстанда» әбден орнықтырып, қазақ өлең өрнегіне бұрын кездеспеген жаңа түр жасады

Замана бейнесін жасау мақсатына ден қойған автор көбіне жеделдікті, екпінділікті, өзгеріс-құбылысты жеткізу үшін ойды төгіп-төгіп, бастырмалатып айту замана динамикасына сай келетінін анық ұғады. «Ақырды асау, жаңғырды дала» деген сияқты әр қимылды тездететүсуге мүмкіндік беретін мақамды көп қолданды. Қазақ өлеңдерінің негізгі құрылысы ән — әуенге, саз ырғағына бейімделгендіктен интонациялық принцип көбіне тақпақтап, түйіп-түйіп айтуға іш тартып тұрады.

Зырла, экспресс, ұш, зырла!`
Жұлдыздай ақ құлдырла!
Құйындай құтыр, бүлдырла!
Аямай жүгір бәрің де!—

деген өлеңінің бар динамикасы дауыс екпініне құрылады да, өлең ұйқасы екінші қатарға көшіріліп, айтар ой ақырғы жол өзгешелігінен табылып отырады.

Егер мінсе — шыдасын!
Корқытар мейлі жыласын.
Шыдамаса құласын!
Аямай сілте барыңды!—

деп жігерлі түйінделеді. Аралас буынды өлеңнің ежелгі құрылысы сакталғанымен, дауыс ырғағы алғашқы планға шығып, жаңа леп пайда болады.

Силлабикалық өлең жүйесіне тониканың ырғағын енгізу талабы Сәкен поэзиясында ерте басталған. 1915 жылы ноябрьде жазған «Жазғы түнде» деген өлеңінің әр шумағы жеті жолдан құрылып, онық алғашқы екі

жолы бір ұйқаспен (а, а, 4-5 жолы) (в, в), 3-6 жолдары кейде ұйқасып, кейде ұйқаспай ой екпінінен бейімделіп, ақырғы жетінші жолы екінші жолдың логикасымен сабақтасып жатуы тегін емес.

Уағдалы жерде отырып, (8) а
Бір отырып, бір тұрып (7) а
Кешіккен соң ғашығың (7) б
«Не болды бұған, япырым-ау? (8) в
Келмес деп әлде жатыр ма-ау?» (8) в
Тыңдайсың әрбір сыбырды, (8) г
Ауылды сырттан баққанда. (8) д

Осы өлеңнің ішкі ырғағына назар аударғанда алғашқы үш жолдың тынысы, лебі бір болып, ой ағынының алғашқы бөлегі тұйықталады, ал қалған төрт жолдың тек алғашқы екеуі ғана ұйқасқанымен, үшінші жолы ой ағынын айқындайды да, төртінші жолы шумақтағы негізгі ойды түйіндейді.

Бабына келген, (5) а
Лепіріп желген (5) а
Жүйріктей жүйткіп шабуға, (8) б.
Ұшады көңіл, (5) в
Ұлпадан жеңіл (5) в
Мұратын іздеп табуға, (8) б
Еліктей жүйткіп еліктің, (8) г
Көңілім-ау, босқа желіктің. (8) г.

Осының өзінде ойды ырғаққа, интонациялық лепке бағындыру талабы күшті екенін көреміз де, Абай жөргегіне оралып шыққанын байқаймыз. Осының жетілген түрін «Кел, жігіттер» өлеңінен анық көреміз.

Ал енді Сәкеннің «Түрмеден қашып шыққанда» өлеңінің ұйқасы мен ырғағы тұнып тұрған жаңалық.

Уф, шіркін-ай, бұл не шаттық?! (7)
Мен күшті енді, (5)
мен, (1)
мен (1)
мас (1)
Тіршілік, тұрмыс менікі, (8)
Әуһ, (1)
Ауаны жұтайын, (6)
жұтайын, (3)

*Кеудемді керіп жүтайын, (8)
Бар ауаны құртайын. (7)*

Бұл өлең өрнегінде әуен мен ырғақ, бунақ пен ұйқас ажырамастұтастық тапқан. Ой, пікір түйеге арналған шумақтардың өзі әрқилы болғанымен, дауыс үндестігіне, интонациялық ырғаққа негізделеді де, ішкі ұйқасты аракідік сақтайды. Бәрі де іс-қимылды аңғартатын етістікпен өріледі...

«Советстан» алты жолдан құрылып, ішкі буын-бунақ қатаң сакталады. Егер өлеңнің ішкі құрылысында ешбір өзгеріс, жаңалық болмаса жол саны мен буын-бунақтың мәнi аз болар еді. Бірақ бәрі де керісінше. «Советстан» 11, 11, 4, 4, 4, 11 буынды шумақтап тұрғанда силлабиканың негізгі шарты дұрыс сақталғанымен де, тоникалық интонация анық сезіледі.

1, 2 және 6 жолдар бунақтап айтуды қажет етсе, 3, 4, 5 жолдар міндетті түрде нәшпен бөлшектеуді, тақтап айтуды талап етеді. Демек интонациялық принцип өлеңнің өн бойына емес, тек белгілі бір жолдарына (3, 4, 5) дарып, екпінді ырғақ пайда болады. Ішкі ұйқастың да аткарып тұрған ролі зор. Бунактар әр жолда тұрақты буынмен беріледі де, дауыс ырғағына әрқашан екпін түсіріп, экспрессияны күшейтеді. Сонда бүкіл өлең шумағына динамика еніп, қимыл-әрекет өзінен-өзі пайда болады.

⁴ - ⁴ ³
Айда, отарба, (күш аямай) айдап бақ, (11) а-

⁴ ⁴ - ³
Дөңгелегің (зырылдасын), тақ-тақ-тақ! (11) а

Шаңқан жарық, (4) б

Шамға қарық, (4) б

Болсын халық (4) б

⁴ ⁴ ³
Электр жақ (тынбай айда) жол ұзақ. (11) а

«Советстан» өлең өрнегіне интонация ортақ қазық болып, әрқилы лептердің бәрін өзіне бағындырады, адуынды тірлікті жаңа леппен жырлауға мүмкіндік беретін өрнекке айналады.

«Қазақ поэзиясының мазмұнына революция жасаған Сәкен дәл осындай революцияны оның лексикасы мен түріне де жасады. Оған көп мысалдың біреуі — «Советстан» поэмасы» — деп түйген С. Мұқанов пікіріне қосылмасқа болмайды.

Сонымен «Советстан» — қазақтың силлабикалық өлең жүйесіне тоникалық элементтерді молынан енгізуге болатындығын әбден дәлелдеген туынды. Казіргі қазақ поэзиясына осы жаңалық әбден сіңісіп кетті.

Сәкен өлеңді ойға құру, ақ өлеңге іш тарту, мазмұнды түрмен ашу, беру сияқты ізденістерді өрістете келіп сылқым сылдыры, ойнақы өрнегі бар «Сыр сандықты» дүниеге әкелді.

Сыр сандықты ашып қара, (8)

Ашып қара, сырласым (7).

Сым пернені басып қара, (8)

Басып қара, жырласын. (7).

Өлеңді дөңгелендіре өрнектеу де қазақ поэзиясы үшін тың жаңалық болумен қатар, осы шырқ айналған сөздердің сазы көңіл қошын тез тауып, еріксіз би билеткендей. Шалыс ұйқаспен жазылуы да өлеңнің инверсиясын күшейтіп, динамикасын ойнақы еткен. Сәкеннің мәнді ізденістері осындай сәтті түрлерге жеткізіп, халықтың эстетикалық талғамын қалыптастыруға жәрдемін тигізді. «Советстан» мен «Сыр сандыққа» еліктеушілер өте көп болды.

Жаңашылдығын жүрт әбден танып, мойындаған шақта Сәкен эксперимент — тәжірибені күшейтті. Жаңа түр қуушылыққа салынған кезі де болды. Жаңа өмірдің келбетін жасау қажет деген ұран белең алған шақта дыбыс қуу, қимылды күшейту, екпіндету тенденциясы өлеңнің мазмұнына да, көркіне де кесірін тигізіп, поэзиялық қасиеттен жүрдай еткен кезі де бар. Бүгінгі күннің көркін ұрандата жырлау, плакатқа айналдыру, рапорттау қажет деп сырт көрініске табынғанда тасырлаған дыбыстар қаптап, қара дүрсіндік етек алған кезі де жоқ емес. Оның үстіне Маяковский болу тенденциясы да көп ақынның көңіліне ұялай бастаған шақта ішкі заңдылық қатаң сақталмай, силлабика жүйесі тас-талқан болып, өлеңдік қасиеттен жүрдай бола бастады.

Ала

• ту —

жасыл,

ақ.

Калш-

құлш,

тағы

тақ.

• -

Юд — *

Дут —

Кол-

Чак — - ' •

деген қисынсыздықтар көп ақынның қолынан шығып, поэзияны құлдыратты.

Өлең өрнегіне жаңалық енгізу үшін қанша ақындық күш-қуат, шабыт керегін ешкім есептен шығарған жоқ, ал ақындықты күн көрістің амалына айналдырып, әр жолдан тиын санап, күшене ұйқастырғандардың қолынан келмейтіні өзінен-өзі түсінікті. Жаңалық енгізу үшін өз күшіне сенумен қатар сөз құдыретін, образ жасау амалын игеру шарт. Күдай бөрген қабілетті кезінде, ең бір қажетті шағында шамырқана пайдаланып, ел-жұрттың көкейіндегіні айта білу, бейнемен көрсете білу, сезіміне эсер етіп жан серігіне айнала білу ақынның ғана қолынан келеді.

Замана қып-қызыл саясат дауылына кезіккен тұста Сәкен де дәуір талабын орындады, тіпті мұрындық болған кезі де аз емес, өйткені ол жаңа заманның жаршысы, ұраншысы ғана болып қоймай, оны орнықтыру үшін серке болу міндеті өзіне жүктелгенін сезді. Сондықтан өзгеден гөрі екпіндірек қимылдағаны және соның бәрін қалтқысыз атқаруға еш ойланбай жан салғаны Сәкен жайлы зерттеулердің бәрінде толық және жан-жақты айтылып, жазылғаны көпшілікке мәлім. Сол себепті Сәкеннің азаматтық, зсіресе саяси лирикасына талдау жасамай-ақ, социалисты реализм здебиеті деген құбылысқа назар аудара кеткен орынды.

Қоғамдық сананың мәнді түрі болып табылатын өнер мен әдебиет идеологияның сойылын соғуға тиісті болды. Тек кедей-кепшікке ұнайтын, солар түсінетін шығармалар беруге міндетті болды. Алып қызыл империяның адамдары мен қайраткерлері бір арныда пікір айтып, яғни таптық көзқарастың төңірегінде шыр айналды. Міне, осы тұста социалисты реализм теориясы тұжырымдалды да, дүниенің бәрін бір қалыпқа соқтыратын болды. Әуелгі кезде мұның жөн-жосығы бары, мәдениет саясатынан артқа қалғандардың тезірек ұғынуына түсінуіне қолайлылығы есте тұтылғанмен, кейіннен мүлде керіп кетті, о жарлыққа салынды, бұл тартпайтын догмаға айналды. Оған мойын ұсынбағандар қашты, пысты, абақтымен аяқталды, сондықтан зордың күшімен мойындағандар да көп болды. «Аллаңнан ойбайым тыныш» дегендер табылды.

Сзкен осы идеологияның -туған сәтінен араласқандықтан да оның бар жақсылығын да, жамандығын да көзімен көрді, қолымен ұстады. Әуеліндеромантикалық леппен «Кел, жігіттер, болыңдар ер, кедей-кепшікке бақытты заман орнатып берейік» деген ұранның туын қазақ әдебиетінде алғаш көтеріп, біраз екпіндеді. Асау тұлпармен қазақ даласына жар салды. Мынадай адуынды заманға, тұлпар қол болмайтынын сезген соң қара айғыр-паровозға, поезға, экспреске көшті. Олардың екпінді күшіне елігіп, «Социалистанды» орнатуға шақырды. Сөз бұл істің біртіндеп алшақтай бастағанын сезгенде, зымыраған «Отарба терезесінен» қарап, бәрі де көңілдегідей, ойлағандай болмай жатқанын көріп «Сыр сандық», «Жұмсақ вагонда», «Аққудың айырылуын», «Лашын» хикаясын жазды.

Осы тұста Сәкеннен басқа бірде бір ақын-жазушы тұяқ серпуге жарамай, орнап жатқан завод-фабрика, колхоз-совхозды, неғізінен мен көмір коммунизмді жырға қосып, социалисты мадақ дастандарды қоздатты. Рапорт үстіне мәлімет-ақпар, өлең очерктер қаптады. 1932 жылы аштық апаты асқынған тұста ел басқарады-ау, халықты мұратқа жеткізеді-ау деген ақылды да арлы азаматтардың азғындық жолға түсіп, рухани қарсылықтың шетін көрсете бастағанын Сәкен «Біздің тұрмыс» атты сатиралық-порнографиялық романымен көрсетуге тырысты. «Қазақстанда 29 жылдан бері біздей адамға іс істеуге қиын болған жоқ па?! Сонсын осындайға берілмегенде қайтерсің» деп ақталмақ болғаны, тіпті тақымдап қоймаған партия адамына Аян-Сәкен «төңкерістің, социализмнің, дүшпаны бола алмайтынымды өзің де жақсы білуің керек! Орталық партия комитеті қазіргі Қазақстан жайын біліп отырған жоқ. Мұндағы отырғандар мағлұмат беріп отырған жоқ. Ал біз тәртізділер білдіре алмайды: өйткені біз сияқтылардың білдіруге батырлықтары жетпейді. Ал жоғарғы іс басындағылар білдіруге қорқады. Жылы орнымыздан айрылып қалмасақ екен деп бұғады. Ылғи жетіскеннен басқа ешбір кемшілігіміз жоқ деп сөйлейсіңдер. Әсіресе саған таң қалам. Сен жазушы-ақын емессің бе? Кемшілікті айтпай, ауыр халді көрмей, ылғи «жасасын» деп заулай берудің ақыры совет үкіметіне, партияның жолына дұрыс бола ма?» (5.270) деген Сзкен толғаулары, жан сыры сол қырғын аштық жүріп жатқан кезде жазылып, 1932 жылы «Әдебиет майданы» журналында жарияланып та жатты.

Осы романда дұрыстап-назар аударуға сол кезде де, Сзкен ақталғаннан кейін де мұрсатымыз болмады. Өйткені социалисты реализм принципіне дәл келмеуі «порнография» арқылы қарсылық жасамайды деп түсінуіміз кедергі болды.

Көркем шығарма арқылы суреттелген шындықты, Сәкеннің азаматтық ерлігін тануға мән бермедік. Әйтпесе «Аян крайкомға Голощекинге жолықпақ болып барып еді. «Сыпатаевтармен сөйлес» деп қабылдамады. Голощекиннің бөлмесінен шығып келе жатып Аян ішінен «Жүні түскен қиялиқарт бура!» деді. Сыпатаевтың 'қолынан ештеңе келмейтінін, ізден жерге бар,' сөйлес деп қағаз беретінін ойлап тұрғанда, қасынан өтіп бара жатқан қазақ трубка сорғылап барады екен. Бұл да Голощекин секілденіп, Сталиннің трубкасына ғана еліктейді» деді ішінен.

Ешбір ақын-жазушы тұяқ серіппей жатқанда Сәкеннің '«Біздің тұрмыс» романындағы перделі шындықты публицистикалық «Қызыл ат» поэмасына айналдыруы әбден заңды еді. Ал бұл поэманы сол кездегі қызыл көздердің қалай талағаны, Сәкенді кеңес әдебиетінен қуып шығарып, одақтас деп қана табуға себепкер болғаны, кешегі «угодничествосын, сарыуайымын ұмыта алмай жүрген ақын» екендігін әлсін-әлі ескертіп ртыруға да «социалисты реализмнің» шапағаты тиген болатын.

Солай бола тұрса да, қазақ әдебиетінде социалисты реализмнің орнығуына мұрындық болған. Сзкенді одан бөліп ала алмаймыз. Оның табысына да, кеміне де Сзкен елден бұрын жауапкер. Социалисты реализмнің қазанында қайнап піскендігін тасада қалдыруға болмайды. •

Сонда социалисты реализмнің принциптерін сынаранда, оның орнығуына себепкер болған дарындардан безінуіміз керек пе? Жоқ, жоқ, мың рет жоқ. Бұл әдеби дамудың бір кезеңі, сондықтан оның артықшылығын да, кемшілігін де ашық айтып, әдебиет тарихынан классицизм, романтизм, сыншыл реализм сияқты ағым-бағыт болып тиісті орнын алуға, сарапқа түсуге тиіс. Бұл бағыттың ұлы да кемеңгер дарындары болғандығы тасада қалмауы керек. М. Әуезов сияқты бұралаң жүріп крсылғандар ғана емес. Сәкен, Сәбит сынды 'тура жолмен ойланбай тартып әдебиетімізді өрге сүйрелеген, сөйтіп жүргенде артық-кем сілтеген дарындардың бірі де өздерінің қосқан үлесіне қарай тарихтан орын алары

сөзсіз. Солардың ішінде айрықша жарқырап көрінер өр түлға Сзкен екені даусыз. Сондықтан оны күні кеше ғана арыстарымызға көрсеткеніміздей жұлмалап, бұрмалап, жүдетіп жүрмейік, қателікке қайтадан ұрынып қалмайық. Сәкен дарыны осылай толғануды талап етеді, өйткені ол ешкімнен жеңілдік сұрамайтын, күтпейтін, кескін-келбеті, мінез-қылығы айқын ақындық.

Сзкенді саясат үшін құрбан етуге жібермейтін ақындығын айтқан уақытта қазақ сөзінің құдіретін мейлінше сезе білгенін, үлкен образ, жарқын бейне жасағандығын, талай көркем шығармалар бергендігін жадымыздан шығарып алсақ, эстетикалық таным-біліктің бишаралығы ғана емес, ұлттық қасірет болар еді. Сзкен қазақ сөзін, көркемдік талғамын еркін меңгерген, сезім сырын, көрікті сөз бояуын айрықша сезе білген дарын екендігін құнды шығармаларында, жан сырларында кесете білген суреткер.

Сәкеннің ақындық жаны мен жанары табиғаттың зр құбылысынан өзіне ғана лайық, түр-көрік, бейне-перне табады. Оны суреттеп беруге ақынның сөз бояуы еркін жетеді.

Қиырсыздың қиырына жетейік,
Өлшеуі жоқ көк мұхиттан өтейік.
Аспандағы алыс қызыл жұлдызды
Жерге әкеліп, жердің көркі етейік.
Кара жерден аспан асып ұшайық,
Жерді, аспанды біріктіріп құшайық.
Аспан, жерді қуыршақтай қапсырып,
Алып қолға ырғап-шайқап қысайық,—

дегендегі бейнелі образдар жылдар іздеп табар олжа емес пе?! Аспандағы қызыл жұлдызды жердің сзніне айналдыру қиетінің өзі қандай өрелі болса, жер мен көкті қуыршақтай ойнатудың өзі сөз құдыретін меңгергендіктің ұлы көрінісі. Мұндай ақындықтың інжу-маржандарын Сәкеннен көп табамыз, өйткені ол, Ғабит Мүсірепов айтқандай, «тұла бойы тұнған шын. Сәкеннің кескініне қарап, оның ақын екендігіне сенетін едік» деуі әшейінгі табыну емес. Сондықтан Сәкен сынды ақындарымыздың абыройын ел алдында асқақтата беру бізге парыз. Басқа қасиеттері ақындығын ажарландыратын, кемеңгер азаматтығын аспанда татын әшекейі рана.

Осы уақытқа шейін Сзкен шығармаларының таңдамалысы да, толық жинағы да хронологиялық жүйемен басылып келді. Сзкеннің өзі жариялаған кітаптар мен жинақтар біріне бірі жалғасып жзне көбіне көп саясат жағына көбірек назар аударылып басылды. Басқаша жүйелеуге дәтіміз бармады. Өйткені «Сәкен Сейфуллин — қазақ совет әдебиетінің негізін қалаушы, көшбасшы» деген тұжырымның құдіреті жақсыны да, жаманды да талғамай жүта беруге бастаған болатын. Уақыт талабы, замана тілегі солай болған-ды.

Кеңес өкіметі бүгін жоқ, қатаң да қытымыр коммунисты идеология өзінің нзрменділігінен айрылды. Солар арқылы Сзкенді бір жакты тану, ардақтау орынды болмақ емес және ол шын ғылыми жол да болып табылмайды. Сзкен айтқан, жазған ой-пікірлерді, жариялаған шығармаларды рет жөніне қарай талдап, осы жолы оның шын мәніндегі бас зріппен жазылатын Ақындығына лайық жинақ құрастыру қажет екендігін айқын сезіп отырмыз. Бұрын толғаусыз уақыт жүйесімен араластыра беріліп келген өлеңдерін енді мүшелеп, үйірлеп бермекпіз. Сәкеннің «саясатшыл» өлеңдерінен де қашпаймыз, бірақ оларды «шешуші көрсеткіш» ретінде пайдаланудан аулақпыз. Өмірдің өзі сияқты ала-құласын, жүйрікшабанын араластырып, шын ақындығын көрсетпекпіз.

Мүмкіндігінше, Сәкеннің ақындық бетін айқындай түсетін, жан сырын оқушы алдына жайып салатын, көрген-білгенін бейнелі сөз бояуымен жарқыратып көрсететін өлеңдерін топтастыра беру қажет деп білдік. Оны лириканың табиғат, көңіл-күй, махаббат, саяси-азаматтық түр-жігі деп айрықша жіліктей, таңдамай, ақындық өнерпаздықтың өсіп-жетілу жолдары арқылы іштей аңғарылып жатуын қаладық. Осы жолы оқушы қауым таныс-бейтаныс Сәкенге кезігер деп ойлаймыз. Және «мата атымен бөз өткізу» үшін емес, ақындықтың шын «Көкішетау — Оқжетпесін» көріп-білсін, ардақтап құрметтесін, мақтан тұтсын деген мақсатпен ұсынып отырмыз.

Тұрсынбек Қәкішев,
профессор.

КӨКШЕТАУ

(дастан)

Арқаның кербез сұлу Көкшетауы,
Дамылсыз сұлу бетін жуған жауын.
Жан-жақтан ертелі-кеш бұлттар келіп,
Жүреді біліп кетіп есен-сауын.

Сексен көл Көкшетаудың саясында,
Әрқайсы алтын кесе аясында,
Ауасы дертке дауа, жұпар исі,
Көкірек қанша жұтса, тоясың ба?

Ырғалған көкке бойлап қарағайы,
Қасында көк желекті әппақ қайың,
Жібектей желмен шарпып төңіректі,
Балқытып мас қылады иіс майы.

Қарағай биік шыңды қиялаған,
Еш адам оны барып қия алмаған,
Шаңқылдап тау жаңғыртып, шыңға қонып,
Жалғыз-ақ көк қаршыға ұялаған.

Басына атсаң-дағы оғың жетпес.
Көкпенкөк шың басынан мұнар кетпес,
Бір жұтсаң Көкшетаудың жұпарынан
Өлгенше көкірегіңнен құмар кетпес.

Сары алтын Көкшетаудың ерте-кеші,
Тау мен күн сүйіскендей еркелесіп,
Суретті шежіресі өткен күннің,
Сілекей ағызады ертегісі.